

מטרות המשכן והמקדש

שי פינקלשטיין
רב קהילת ניצנים

שמות פרק כה פסוק ח
וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכְכֶם

חשיבות העשייה העצמית בהשראת השכינה והיחס לשבת

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יא ד"ה אהוב את רבי שמעון בן אלעזר אומר אף אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה שנאמר ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה [וגו'] מכל עץ הגן אכול תאכל (בראשית ב' ט"ו וט"ז): רבי טרפון אומר אף הקדוש ברוך הוא לא השרה שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כ"ה ח')

מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה טז ד"ה לי הוא עשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה ח) למה נאמר והלא כבר נאמר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כג כד) הא מה ת"ל ועשו לי מקדש כדי לקבל שכר על העשייה

מכילתא דרבי ישמעאל ויקהל - מסכתא דשבתא פרשה א ד"ה פרשת ויקהל פרשת ויקהל ויקהל משה וגו'. למה נאמרה פרשה זו, לפי שהוא אומר + שמות כה ח+ ועשו לי מקדש, שומע אני בין בחול בין בשבת, ומה אני מקיים מחלליה מות יומת, בשאר כל מלאכות חוץ ממלאכת המשכן; במלאכת המשכן, ומה אני מקיים, ועשו לי מקדש, בשאר כל הימים חוץ מן השבת; או אף בשבת, והדין נותן, ומה עבודה שאינה באה אלא מכח המכשירין הרי היא דוחה שבת, מכשירי עבודה שאין עבודה באה אלא מכחן, אינו דין שידחו את השבת, כגון שניטלה קרנו של מזבח או שנפגמה הסכין, שומע אני יתקנם בשבת, תלמוד לומר ויקהל משה, בחול ולא בשבת

ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק במדבר פרשת במדבר אות [יא] ועל זה בא הכתוב להודיעם בכאן אחר ענין מלאכת המשכן שהוא בחינת שכינתא תתאה על ידי קדושת המקום כמו שנאמר (שמות כ"ה, ח') ושכנתי בתוכם והוא בחינת היראה בהתגלות הלב. את שבתותי תשמורו היינו כי יש עוד מדריגה גבוהה מזה בחינת שכינתא עילאה בהארת פנימיות הלב. ועל זה נאמר בלשון תשמורו היינו הקיווי והציפוי מהאדם לזכות להרגשה בלב על ידי השפעת קדושה מלעילא כמו שנאמר (בראשית ל"ז, י"א) ואביו שמר את הדבר

עדות לסליחת ה'

שמות רבה (וילנא) פרשת פקודי פרשה נא סימן ד
ד"א אותה שעה אמרו העובדי כוכבים אינו מתרצה להם עוד, שנאמר (איכה ד) אמרו בגוים, לא יוסיפו לגור, כיון שהלך משה לבקש רחמים עליהם מיד סלח להם הקדוש ברוך הוא

שנאמר (במדבר יד) ויאמר ה' סלחתי כדברך, אמר משה רבון העולם הריני מפויס שמחלת לישראל, אלא הודיע לעיני כל האומות שאין בלבך עליהם, א"ל הקדוש ברוך הוא חייך הריני משרה שכינתי בתוכם שנאמר (שמות כה) ועשו לי מקדש ומכירין שמחלתי להם לכך נאמר משכן העדות שעדות היא לישראל שמחל להם הקדוש ברוך הוא

קשר מיוחד לה'

במדבר רבה (וילנא) פרשת נשא פרשה יג סימן ב
ר' עזריה בשם ר' יהודה ב"ר סימון משל למלך שכעס על מטרונה וטרדה והוציאה מתוך פלטרין שלו לאחר זמן בקש להחזירה אמרה יחדש לי דבר ואח"כ הוא מחזירני כך לשעבר היה אדם שרוי בג"ע במחנה השכינה כעס עליו הקדוש ברוך הוא וגירשו ממחיצתו, כשיצאו ישראל ממצרים בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר ישראל למחיצתו ואמר להם שיעשו לו משכן וישכן בתוכם כמה דתימא (שמות כה) ועשו לי מקדש וגו', אמרו ישראל יחדש לנו הקדוש ברוך הוא דבר אחד שהוא חפץ להחזירנו אצלו מה הוא החידוש לשעבר היה הקדוש ברוך הוא מקבל קרבנות מלמעלן (בראשית ח) וירח ה' את ריח הניחוח ועכשיו יהיה מקבל קרבנות מלמטן הה"ד יבא דודי לגנו זו השכינה ויאכל פרי מגדיו אלו הקרבנות

מדרש תנחומא (בובר) פרשת כי תשא סימן ג
אמר דוד כנגד מעשה העגל היה העולם אומר אומה זו ששמעה מפי אלהיה לא יהיה לך (שמות כ ב), ולסוף ארבעים יום אמרו לעגל אלהיך ישראל (שם / שמות / לב ד), יש להם ישועה, אין ישועתה לו באלהים סלה, אין רבים אלא אומות העולם, שנאמר הוי המון עמים רבים (ישעיה יז יב), אמרו ישראל ואתה הסכמתה עמהם ואמרת למשה רבינו הרף ממני ואשמידם (דברים ט יד), אלא מגן בעדי שהגנת עלינו בזכות אבותינו, וזכרת לנו זכותו של אברהם, שאמרת לו אנכי מגן לך (בראשית טו א), עד שלא עשיתי אותו מעשה לא השרית שכינתך בקרבינו, אבל משעשיתי אותו מעשה ואמרת ועשו לי מקדש וגו' (שמות כה ח), ומרים ראשי, תחת אשר היינו חייבין לך הרמת ראשינו ונתת לנו תלוי ראש, על ידי משה רבינו כי תשא את ראש

פסיקתא זוטרתיא (לקח טוב) שמות פרשת בשלח פרק טו סימן יז
מקדש ה' כוננו ידיך. בוא וראה חבת הקדוש ברוך הוא על בית המקדש, נאמר במעשה בראשית אף ידי יסדה הארץ (ישעיה מח יג), וכאן כתיב כוננו ידיך, לשם אחת, ופה שתיים:

פסיקתא זוטרתיא (לקח טוב) שמות פרשת תרומה פרק כה סימן ח
שכנתי בתוכם. לעולמי עולמים. חיבה יתירה חיבב הקדוש ברוך הוא לישראל, לצמצם שכינתו בתוכם, אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלהיו

רשב"ם שמות פרשת תרומה פרק כה פסוק ח
(ח) מקדש - לשון מועד, שאתקדש ואזדמן אליהם לדבר מתוכו, כדכת' ונועדתי שמה לבני ישראל:

רמב"ן שמות הקדמה

השלים הכתוב ספר בראשית שהוא ספר היצירה בחדוש העולם ויצירת כל נוצר ובמקרי האבות שהם כענין יצירה לזרעם מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז ולהודיע כל עתיד לבא להם ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין המעשה הבא מן הרמזים ההם ונתייחד ספר ואלה שמות בענין הגלות הראשון הנגזר בפ' ובגאולה ממנו ולכן חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם אף על פי שכבר נכתב זה בעבור כי ירידתם שם הוא ראשית הגלות כי מאז הוחל. והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו. וכשיצאו ממצרים אף על פי שיצאו מבית עבדים עדיין יחשבו גולים כי היו בארץ לא להם נבוכים במדבר וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקדוש ברוך הוא והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלות אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם והם הם המרכבה ואז נחשבו גאולים: ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד

הבעיה התאולוגית:

אברבנאל שמות פרק כה

השאלה הא' למה צוה יתברך במעשה המשכן ואמר ושכנתי בתוכם כאלו היה יתברך גשם מוקף ומוגבל במקום מה שהוא בהפך האמת כי הוא יתברך אינו גשם ואינו כח בגשם ואיך יחסו לו מקום. והוא יתברך אמר השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי גם שלמה אמר על בנין הבית הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי והם מאמרים סותרים זה את זה... כונתו יתברך במעשה המשכן וכליו כדי שתדבק באמצעות קדושתו והכנתו השכינה האלהית בקרב ישראל ולא ימנעה רוע ארץ המדבר ופחיתות מחוזו והיו התועלת בשרות השכינה ביניהם שתדבק בהם השגחת הש"י ושמירתו ושלא יחשבו שעזב ה' את הארץ ולא יהיו כשאר העמים בארצותם לגוייהם שהיו מכחישים ידיעת הש"י בפרטים והשגחתו בהם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו והגדולים שבחכמיהם גזרו שא"א שיושגו הענינים הפרטיים אלא בחוש ובכח הגשמי ובהיותו יתברך משולל מכל גשמות לא ידע הפרטים ולא ישגיח בהם ויאמרו שבשמים כסאו והוא מרוחק מבני אדם במעלה ומציאות. וכדי להסיר מלבנות בני ישראל האמונות הכוזבות האלה צוה שיעשו לו משכן קדש ומקודש כאלו הוא יתברך בעצמו ישכון בתוכם שיאמינו עם זה כי אל חי בקרבם והשגחתו העליונה דבקה עמהם וזה ענין ושכנתי בתוך בני ישראל והתהלכתי בתוכם השוכן אתם בתוך טמאות' שהוא כלו משל ומליצה להשראת שכינתו ולדבוק השגחתו בהם באמצעות ההכנות והקדושות אשר יהיו שמה ולכך היו שמה הכהנים הקדושים שעבודתם התמידית היתה אומנות' וצוה לשום לפנייהם הכיור וכנו כמזהיר אותם רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם. ומזבח העולה לשרוף שמה תאוותיהם הגשמיות ויצרם הרע ובהיכל היה השולחן והמנורה ומזבח הקטרת כאלו הם כלים לשרת לפני מלכו של עולם לא שהיה הוא יתברך צריך לדבר מכל זה חלילה וחס. אלא להשריש בנפשותם כי ה' אלהים מתהלך בקרב מחניהם וכמו שאמר ע"ד השיר (שיר השירי ט') הנה הוא עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים כל מעשיה' ומחשבותיה' וזו עצמה היתה כונת מאמרו (ישעיה ס"ו ח') השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי זה וגומר ר"ל אין בית ומשכן שצריך אני אליהם כי את כל אלה ידי עשתה. אבל צויתי לעשותם כדי להשריש בלבותיכם השגחתי. והוא אומר ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וגו' וכן שלמה לזה עצמו כיון בתפלתו

אלשיך על שמות פרשת תרומה פרק כה פסוק ח

כי הלא כמו זר נחשב ישב אלהים על הארץ ומה גם במשכן בעל גבול. ותהי תשובתנו, כי יש לאל יד הצדיקים בעלי נשמת אלהים חיים, בטוב כוונתם בפעולתם הגשמיית במצותו יתברך להשפיע שפע מלמעלה ולהקנות הויית קדושה במעשה ידיהם. ולא עוד אלא שיתייחסו לבונים שתי עולמות כאחת, כאילו העולם העליון, הוא משכנו יתברך למעלה, הוא למטה כאילו מאצילים איכות קדושת העליון מלמעלה ומורידים אותו עם התחתון, ליחשב המשכן התחתון כשני משכנות יחד עד גדר שתהיה השראתו יתברך בתחתון כהשראתו בעליון. והוא כי כל מעשה המשכן וכליו הם דוגמת כל חלקי בחינת העליון. נוסף על זה ענין הכונה המספקת להמשיך הקדושה במעשה חלקי התחתון מכל דבר שבעליון מספיק אל כל אחד ואחד מפרטי התחתון כמדובר. וזה מאמר הכתוב, אל יקשה עליך לאמר האמנם ישב אלהים על הארץ כו', כי הלא יש כח בצדיקים לעשות למטה מושב רוחני קדוש. וזהו ועשו לי מקדש עד גדר יהיה ראוי שושכנתי בתוכם, ולא בלבד אל התפשטות כבוד מה בשכון יה אלהים למעלה:

העמק דבר שמות פרשת תרומה פרק כה פסוק ח ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. פרש"י שהוא הבטחה, ומש"ה פירש דמקרא הסמוך ככל (ח) אשר אני וגו' מחובר לראש המקרא ועשו לי מקדש ככל אשר אני וגו', והוא דוחק, וגם קשה לפי פירושו תבנית המשכן ותבנית כל כליו היינו שראה צורת המשכן וכליו, א"כ למאי כתיב במנורה ומזבח ביחוד שראה. אלא למדתי פירוש מקרא זה מדתניא בתוספתא מנחות פ"ז ר' יוסי אומר כל ז' ימי המילואים כו' ה"א וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' את משה היכן צוהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, והוא פלא מה השמיענו בזה ר"י, וגם למאי ייחד זה המקרא יותר מכל הסדר, אלא ר' יוסי אינו מפרש מקרא זה להבטחה, דא"כ אינו כסדר הראוי כמש"כ, אלא הוא צווי שיעשו באופן שיהא ושכנתי בתוכם, ואח"כ מפרש הכתוב היאך יהיו מעשיהם גורמים שיהא ושכנתי בתוכם, ככל אשר אני מראה אותך וגו'. והענין דכל פרטי המשכן מכוונים נגד כל פרטי עולם שברא היוצר ית' והוא שוכן בכלל העולם, וצוה ה' שיעשו תואר כל העולם בבנין המשכן וכליו, והראה הקדוש ברוך הוא למשה תואר כל העולם כאשר יבואר במקרא הסמוך, ובזה שנכלל במשכן תואר העולם בכללו היה אפשר להשכין שכינת ה' שמה, ואחר שכן נמצא כמה ענינים שפירש הכתוב שיהיה כך וכך, והיה נראה לנו שאינו אלא קיום הבנין בטוב, כמו חמשים לולאות של היריעות היה נראה שאינו אלא כדי לחבר את היריעות, ולפי זה אם לא היה אחד מהם פרוץ להקריס שלו אינו מזיק ומבטל קיום המשכן, אבל לא כן הדבר אלא כך ההכרח לפי בנין העולם שנעשו הלולאות נגדם דוקא חמשים לולאות פרופות להקריסים, ואם יחסר אחד מהם הרי אינו בתואר העולם, ואינו יכול להיות השכינה בתוכם, ובזו הקדמה יתיישב כמה ענינים בסדר, עי' להלן פסוק כ"ו. ועתה פירש ר' יוסי דמשה ראה את כל המלאכה שלא חסר פרט קטן אחד כאשר צוה ה' את משה, והיכן צוה מפרש מהאי קרא ושכנתי בתוכם, שיהא נעשה באופן שתהיה שכינתי בתוכם, ושם מבואר עוד:

המקדש האישי

נועם אלימלך שמות פרשת פקודי ד"ה ויעש למזבח וזהו (ר"ה יז ב) אני ד' קודם שיחטא האדם ואחר שיחטא, דקודם שיחטא גם הדין הוא רחמים ואף אחר שיחטא אני ד' הרחמים* וזהו ועשו לי מקדש כו' (שמות כה, ח), שבית המקדש

שלמעלה מכיון כנגד בית המקדש שלמטה, וכשאדם מקדש עצמו למטה עושה מקדש להשם
יתברך ברוך הוא

קדושת לוי ויקרא פרשת שמיני ד"ה והנה ידוע
והנה ידוע מה שכתב האלשיך על פסוק 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' (שמות כה, ח ד"ה
ועוד יתכן דרך שני), שלא יהיו ישראל סבורים שהשם יתברך ישכון בבית המקדש לבד, רק
שהעיקר שהשכינה תשרה בישראל, וזה אמר ועשו לי מקדש ושכנתי 'בתוכם', כלומר
'ושכנתי', בישראל אשכון ולא בבית המקדש לבד

אור החיים שמות פרשת תרומה פרק כה פסוק ח
ושכנתי בתוכם. ולא אמר בתוכו לומר שהמקום אשר יקדישו לשכנו יהיה בתוך בני ישראל
שיקיפו המשכן בד' דגלים. ואולי כי דברים אלו הם תשובה למה שחשקו ישראל (במד"ר פ"ב)
בראותם בהר סיני שהיה ברוך הוא מוקף בדגלי המלאכים והוא אות בתוכם וחשקו אהב
להיות כן בתוכם, ולזה באה התשובה מבוחן לבות ואמר ועשו לי מקדש ושכנתי כמו כן
בתוכם:

הכתב והקבלה שמות פרשת תרומה פרק כה פסוק ח
ושכנתי בתוכם, ככל אשר אני מראה. אשכון ביניהם לקבל תפלתם ועבודתם באותו האופן (ח)
שאני מראה אותך שכינתי בהר על הכפרת בין שני הכרובים עם תבנית המשכן ועם תבנית כל
כליו, כי אמנם תבנית המשכן תורה על כרבים, שהם שרפים עומדים ממעל לו הנראים
לנביאים.

מלבי"ם שמות פרשת תרומה פרק כה פסוק ח
ועשו לי מקדש. כבר בארתי ברמזי המשכן שענין המשכן היה קבוצת כל נפשות ישראל (ח)
לקומה שלמה מתיחסת עם האלהות שבעולם הגדול, שעולם הגדול הוא המקדש של מעלה,
והראה ה' למשה את המקדש הגדול וכל צפונותיו וגנזיו ומשכיותיו שעז"א בכל ביתי נאמן
הוא. כי הראה לו ביתו הגדול וסודותיו שהוא המקדש הכולל שעז"א ככל אשר אני מראה
אותך, ועז"א שביום הוקם מקדש של מטה הוקם מקדש של מעלה עמו. שמאז נמשך השפעת
ה' בעולם הגדול לפי העבודה והקדושה במקדש של מטה, וצוה וכן תעשו שכל אחד יבנה לו
מקדש בחדרי לבבו, כי יכין א"ע להיות מקדש לה' ומעון לשכינת עוזו. כמ"ש ה' לדוד (ש"ב ז)
והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה', ר"ל שאתה בעצמך תהיה בית לה' כי דוד היה רגל רביעי
שבמרכבה, ובאופן זה כן תעשו לדורות שכ"א יבנה מקדש בחדרי לבבו ויכין מזבח להעלות כל
חלקי נפשו לה', עד שימסור נפשו לכבודו בכל עת כמ"ש אברהם ואנכי עפר אפר, שחשב א"ע
שהועלה עולה לה' ואפרו צבור על מזבח הלב הנשבר והנדכה לפני קונו

המקדש וסמליו:

רש"ר הירש שמות פרק כה

ג - ח) ועשו לי מקדש וגו'. בחיבורנו קווי - היסוד לסימבוליקה יהודית (ישורון כרך ד - ה) כבר
הוכחנו באריכות ובפירוט הטעמים את אופיו הסימבולי של המשכן בכללו, ובפרט את
משמעותם הסמלית של החומרים שמהם היה עשוי. לפיכך אנו מפנים אל הביאורים
וההסברים המובאים שם, ונעמיד את פירושי הכתובים על יסוד המסקנות שאליהן הגענו שם.

בספר ויקרא פרק כו מסתיימת "תורת - כהנים", היא סידרת המצוות שתכליתן קדושת המשכן וקידוש החיים. סידרה זו באה בעקבות הקמת המשכן שתחילתה בפרק שלפנינו, ואם נתבונן בפסוקים שבאותו פרק סיום - "אם - בחקתי תלכו וגו'", "ונתתי משכני בתוכם וגו'" - , הרי שיתבררו לנו שני דברים בוודאות גמורה: א) המשמעות של ושכנתי בתוכם בכתוב שלנו מפליגה הרחק מעבר להשכנת השכינה במשכן גרידא, ועניינה, אליבא דאמת, קירבת ה' בתוכנו עם קיום הברית שבינו לבין ישראל, דבר המתגלה בהשראת שמירתו וברכתו על פריחת כל חיי הפרט והכלל. ב) עם זאת אין ה' משרה את שכנתו, שמירתו וברכתו על - ידי הקמת המשכן וקיומו על - פי פרטיו ודקדוקיו גרידא, אלא רק בקידוש כל חיינו הפרטיים והציבוריים והקדשתם למען קיום מצוות ה'. דבר זה לא זו בלבד שנתאמת במאורעות ההיסטוריים של חורבן משכן שילה ושל שני החורבנות של המקדש בירושלים, אלא המקרא עצמו מדבר עליו בהטעמה ובאזהרות מפורשות; כך בייחוד לגבי שלוש המצוות החמורות שבכל התורה כולה - עבודה - זרה, גילוי - עריות ושפיכת - דמים (ויקרא כ, ג; במדבר לה, לד; ויקרא טו, לא; דברים כג, י וטו), וכן מיד עם תחילת ייסודו והקמתו של מקדש שלמה (מלכים א' ו, יב ופרק ט), וכמעט בכל פרקי ספרי הנביאים, למשל ירמיה פרק ז.

מכל מקום מבשר הכתוב, כי "ושכנתי בתוכם" יבוא בעקבות "ועשו לי מקדש". לפיכך "מקדש" אינו אלא הביטוי של אותו תפקיד כולל, אשר מילוי הוא תנאי להשכנת השכינה בישראל כמובטח. בהודעה הזאת: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" - כלולים אפוא שני מושגים, שכל בנין המשכן וכליו יהיו ביטויים הסמלי. המושגים האלה הם: "מקדש" ו"משכן". "מקדש" מבטא את מיכלול התפקיד שעלינו למלא כלפי ה'; "משכן" מבטא את הייעודים המובטחים לנו מה' בעקבות מילוי תפקידנו. "מקדש" מורה על קידוש כל חיינו הפרטיים והציבוריים והקרבתם על מזבח קיום תורת ה'; "משכן" מורה על השכנת השכינה המיועדת לנו והמתגלה בהשראת ברכת ה' ושמירתו על שגשוג כל חיינו הפרטיים והציבוריים. אוהל - מועד הוא "מקדש", מקום הקדושה, ו"משכן" - מקום קירבת ה', מקום שבו נזכה לקדושה ולקירבת ה'. קדושה זו וקירבה זו, הווה אומר: יחס הברית ההדדית בין ה' וישראל, הנוצר על - ידי מתן התורה וקבלת התורה - זוהי המסגרת שבתוכה עלינו לבקש ולמצוא את טעמי המשכן בכללו ולפרטיו. טעמים אלה יש בהם משום הסבר לעובדה, שפרקי הקמת המשכן באים סמוכים אל הפרקים המדברים בעיקרי משפט התורה ובכריתת הברית שנעשתה על יסוד המשפט הזה. אם נתבונן בבניין המקדש - המשכן מנקודת - ראייה זו, הרי שהחומרים, שהיה צריך לתרום עבורו, מציינים את הגורמים, שאותו קידוש - החיים יתגשם על - ידם, וכן את הגורמים, שבהם תיודע אותה קירבת ה' המעניקה קדושה וברכה. שהרי החומרים האלה, שבהם עלינו להוכיח את התמסרותנו לה', - מיד ה' קיבלנו אותם בראשונה, ובמעשה התמסרותנו הננו חוזרים ומקבלים אותם מיד ה' בברכה כפולה. זאת ביטא ואמר יעקב אבינו שעה שהניח אבן - פינה ויסוד ראשון לבית - ה' הראשון: "וכל אשר נתן - לי עשר אעשרנו לך" (בראשית כח, כב); ודוד המלך, בשעת ההכנה לבניין בית המקדש הראשון, נתן לכך ביטוי מפורש עוד יותר: "כי - ממך הכל ומידך נתנו לך" (דברי - הימים א' כט, יד); והרי זה עתה הובא הדבר לתודעת העם, בקיצור נמרץ אך באורח מקיף וכולל, במעשה זריקת חצי דם הברית על המזבח וחציו על העם (לעיל כד, ו וח ועי' פי' שם).

בישורון כרך ה, עמ' 232 ואילך, הוכחנו כי בתנ"ך באים חומרי המתכת, בשל אופיים המוצק, בדרך כלל כמשל לחוזק ולחוסן (למשל: ירמיה א, יח; איוב ו, יב; ישעיה מח, ד); ומפאת ערכם - כביטוי להוקרת נכסי הרוח (למשל: משלי ב, ד; תהלים יט, יא; איוב פרק כח). אולם במיוחד נזכרים חומרי המתכת במקרא, בשל תכונת ההתכה והצירוף שבהם, כמשל לכל דבר מוסר ואמת שמעורבים בו הרע והשקר בכל שיעורי התערובת, וכן לכל תהליך הצירוף והזיקוק

בתחום המוסר והאמת (למשל: איוב כג, י; זכריה יג, ט; מלאכי ג, ג; משלי יז, ג; ישעיה מח, י; משלי כה, ד; שם י, כ; שם כו, כג; ירמיה ו, כט - ל; תהלים קיט, קיט; יחזקאל כב, יח; ישעיה א, כב; דניאל ב, לב - לג). בכל המקראות האלה מציינות המתכות את הדרגות השונות של טוהר מוסרי ושל אמת: הנחושת מייצגת את חוסר - האצילות ואת המצב הטבעי חסר העידון והצירוף; הכסף מציין דרגה של מצב הטעון זיקוק והכשר לזיקוק; ואילו הזהב מצוי לרוב ללא סיגים ומכל מקום מסוגל לעמוד במבחן החמור ביותר של צירוף, והריהו משל לאצילות המוסרית הטהורה והמעודנת ביותר ולהתמדה נאמנה ואמיתית.

שתי תכונות משולבות יחד במתכות: שיעור גבוה ביותר של עיסיות ושיעור גבוה ביותר של יציבות. הן נכנעות לפטיש ולאש ולובשות בגמישות כל צורה מבוקשת, אך משהוטבעה בהן צורה כלשהי - היא משתמרת בהן ביציבות איתנה, ורק כוח אלים יכול להרוס אותה. בתכונות אלה מייצגות המתכות דווקא אותה מידת - אופי, שעלינו להפעיל נוכח צו החובה, ובייחוד נוכח רצון ה' שהתגלה לעינינו; והרי גם הנביא הודיע, כי דבר ה' הוא "כאש וכפטיש" (ירמיה כג, כט). לפיכך אין חומר מתאים יותר מן המתכות לתאור סמלי של התנהגותנו המוסרית נוכח ייעודנו.

לפי תכונות ההתכה והצירוף, הרי שמתקבל סדר הדירוג הבא:
נחושת: מצב טבעי, חסר עידון וצירוף;
כסף: מצב הכשר לזיקוק;

זהב: מצב מושלם של טוהר וטיב מקוריים, העומדים בכל מבחן. בישורו כרך ה, עמ' 637 ואילך, וכרך ו, עמ' 80 ואילך, הוכחנו לאחר דיון בפרטי הדברים, כי בגדי אדם מהווים ביטוי למיכלול מהות האדם ואופיו. מהות זו יש בה צד וְגִטְאֵיבִי: אכילה ושתייה וחיי המין, על כל הגירויים והדחפים, התשוקות וההנאות הנובעים מפעילויות אלה; וצד אנימאלי: כוחות החיים השופעים בהכרה, ברצייה ובשאיפה. עמדנו שם גם על מצות ציצית ושעטנז והראינו, כי בין חומרי הבגד מייצג הצמר את הצד האנימלי של מהות האדם, והפשתן - את הצד הוֹגְטָאֵיבִי.

גם לצורך המשכן נתרמו, בין חומרי הבגד, רק צמר - "תכלת וארגמן ותולעת שני", ופשתן - "שש". יתר על כן נבדלו הללו בצבעיהם המובהקים: לבן, כחול ואדום בשני גוונים:

שש, פשתן, הוא נציג היסוד הווגטאטיבי, והוא לבן - צבע הטוהר (עי' במאמר הנ"ל). טוהר מוסרי מיוחס בתורה בראש ובראשונה אל כוחות החיים הווגטאטיביים. השחתת האדם בחיי התענוגים והמין מכתימה באופן החמור ביותר את טוהר מהותו. טוהר הוא אותו קו - אופי המהווה את דרגת העידון והזיקוק שה' דורש אותם - דווקא בצד הווגטאטיבי של מהות האדם. כמו שהצמר, נציג היסוד האנימאלי, הוא חומר הבא מן החי, כך גם הצבעים, שבהם הוא מופיע כאן - תכלת, ארגמן ושני - מוצאם מעולם החי. במאמר הנ"ל הוכחנו, כי מבין שני הגוונים האדומים השני הוא הנחות והארגמן - האציל יותר; ואם הצבע האדום, בתור צבע הדם, מייצג בדרך כלל את החיים, הרי ששני הוא הדרגה הנחותה, האנימאלית של החיים, ואילו ארגמן - הדרגה הגבוהה יותר, האנושית. והרי השם "אדם" רומז ממש על הצבע האדום, ה"אדם" הוא ה"אדם" בה"א הידיעה, הווה אומר: דרגת החיים הגבוהה ביותר (השווה פי' בראשית א, כו). - תכלת הוא הצבע המראה אל הגבול ("תכלה") של אופקנו ואל מה שמעבר לתחום ראייתנו, הווה אומר: אל הנסתר, אל האלוהי. צבע התכלת על חומרי הבגד מהווה אפוא את היסוד האלוהי שנתגלה לעינינו, את צבע ברית ה' עם האדם ואת סימן ההיכר של היסוד האלוהי המתחבר עם האדם הטהור, חודר את כל תחומי חייו ומעצב אותם. נמצאנו למדים, כי לגבי מהות האדם מייצג -

שש: את הבחינה הווגטטיבית;
שני: את הבחינה האנימאלית;
ארגמן: את הבחינה האנושית;
תכלת: את הבחינה האלוהית.

והרי זה סדר דירוג, בקו עולה, של כל החלקים והמשמעויות של מהות האדם. עורות עזים אינם משמשים אלא לשקים ולבגדי אבל וסיגופים; והרי זה חומר מתאים להגנה ולהתגוננות.

על "ערת אילם מאדמים" ועל "ערת תחשים" - עי' פי' להלן כו, יד:

עצי שטים. העץ הוא בדרך כלל משל לגדילה ולפריחה מתמדת וגוברת (עי' במאמרנו הנ"ל, עמ' 86), ואילו בעץ הארז, שעץ השיטה הוא אחד מעשרת המינים שלו, מתווספים על כך סימני העוצמה והגדולה. לפיכך עצי השיטים במשכן ובכליו מסמלים בדרך כלל מידה ניכרת של התפתחות והתקדמות ושל התמדה ורעננות אין קץ. כל החומרים הנזכרים בפסוקים ג - ה מחוברים יחד על - ידי וי"ו החיבור. הם הם החומרים, שמצירופם יוקם בניינו העיקרי של המשכן וכליו. בפסוק ז נזכרות האבנים היקרות, שהיו דרושות להתקנת בגדי הכהנים. מכאן שהכתוב רואה את הכהנים ואת בגדיהם כחלק מהותי מן המקדש עצמו, והם שייכים אל "כלי המקדש", ומטעם זה עצמו כלל אותם גם הרמב"ם ביד - החזקה במסגרת הלכות כלי המקדש. (ראה פי' להלן כח, מג).

לכאורה יש לתמוה, על שום מה נזכרים כאן בפסוק ו גם שמן למאור בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים. אשר לשמן המשחה, הרי שאמנם אינו חלק מן המקדש במובנו העיקרי; מכל מקום, אין קדושת המשכן וכליו בלי שמן המשחה המכשירם לעבודה, ולפיכך מובן מדוע הוא נזכר בין שאר החומרים שמהם מורכב המשכן וכליו. אולם אין הדבר כן לגבי השמן למאור והבשמים לקטורת, שהרי לכאורה הללו אינם באים אלא לעבודת המקדש, כמו הסולת בשביל לחם הפנים, העצים בשביל המזבח, הכבשים בשביל קרבן התמיד וכו', ומדוע הם נזכרים בין החומרים הדרושים לבניין המשכן? דבר זה יתבאר לנו להלן, כאשר נעמוד על משמעות המנורה והקטורת: המנורה מסמלת את חיי הרוח, המקבלים את השראתם מן התורה והמופנים אליה, והקטורת מבטאת את תכלית חזון התמסרותנו אל ה' - ההתמזגות הגמורה עם רצון ה'. הכתוב מונה אפוא את החומרים האלה בין התרומות לבניין המשכן, כדי לומר מיד, שתכלית המפעל הזה היא השגת שתי המטרות העליונות של יישות האדם: ההארה בשביל הרוח, והקבלה ברצון לפני ה' בשביל המעשה. בין שני אלה נזכר שמן המשחה, המעלה את הכל אל רום מעלת קדושתו של מפעל, אשר יוקם כמצות ה' שאין יד אדם רשאית לשנות בה דבר, ואשר יתנשא מעל לחיי הרוח והמעשה. קדושת המשכן, הגבוה מעל גבוה, היא תנאי בל יעבור - הן בשביל עלייה רוחנית הן בשביל התפתחות חיי המעשה כרצון ה':